

מדרך-עוז קטנים שהפכו לגדולים

יוסי מלול - משק הבקר והחלב
hmb-malul@icba.org.il

מושב רפת בלב העמק, הרבה רפתנים במושבה קטנה שגדלו ובגרו, מצליחים לשמור על פעילות משותפת בזכות מרכז מזון משותף ומרכז זבל ייחודי והכול מובל על ידי מנהיגות אחראית שעיקרה רפתנים שמצליחים לקדם את הענף ואת העוסקים בו. החיסרון הגדול הוא שכמעט ואין דור המשך לרפתנים במושב

קטנים, בתקופה שלאחר הרפורמה ובעיקר על הפוטנציאל של הענף למשוך דור צעיר לרפת.

המפגש עם מנהלי מדרך עוז, שכמעט כולם רפתנים, נערך במרכז המזון והשתתפו בו: יואל מחפוד - מזכיר היישוב, אבישי מחפוד - י"ר מרכז מזון "עוז דגנים", שמעון עקרי - י"ר מתקן הזבל, יוחנן מעוז - פרויקטור הרפת שגר כיום בהרחבה של קיבוץ הסוללים.

יואל מספר על התפתחות המושב ומצב הרפתות בו - "בתחילת דרכו מנה המושב כ-60 נחלות ובהמשך גדל ל-80 חברי אגודה. 6-7 דונם ליד הבית ולכל נחלה יש 60 דונם בחלקה ב' ו-ג' וזה משמש כפלחה ציבורית.

עד שנות ה-90 היו 48 יצרני חלב, 10 לולי פטם וביצים. במהלך השנים והרפורמה בענף החלב, נשרו כ-18 רפתות וכיום יש 31 יצרני חלב ו-26 רפתות (5 שותפויות).

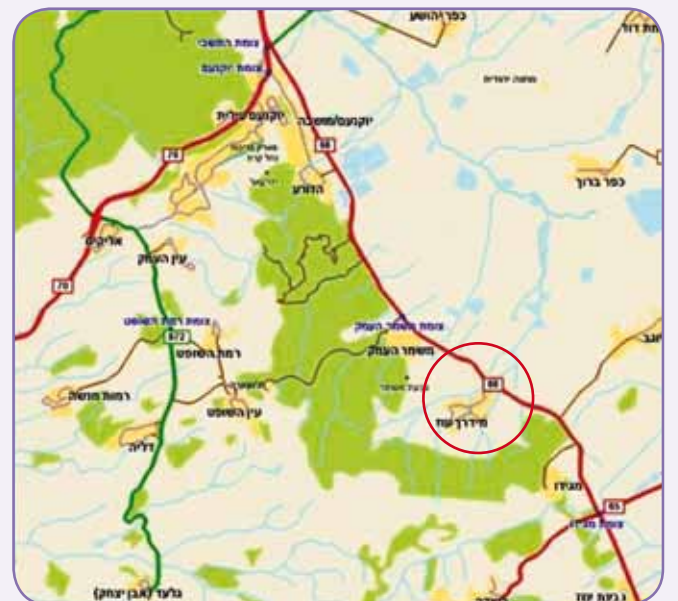
שאר החברים מוצאים פרנסה מחוץ ליישוב.

לחברי האגודה יש פלחה משותפת. מאגר משותף גם לשני קיבוצים. למרבה השמחה יש בית כנסת אחד ליישוב.

בשנות ה-2000 התחילה הרחבה שהייתה מאושרת ל-200 יח' "בנה ביתך", בשלב א' 83 מגרשים לשיווק."

מדרך עוז הוא מושב בעמק יזרעאל שנחשב לאחד מהגדולים בקרב יצרני החלב בישראל. המושב שוכן בעמק יזרעאל, בין מגידו ליקנעם, קרוב לערים חיפה ועפולה. ראשיתו של היישוב במעברה שהוקמה על אדמות הכפר הערבי הנטוש אל-מנסי. כעבור שנה פורקה המעברה ועל מקומה הוקם ב-1952 מושב שאוכלס בעולים מתימן, שהיו חדורי אמונה וחלום להגשמת הרעיון של התיישבות בארץ ישראל. בעמל רב, הפריחו את אדמת הטרשים והקימו לתפארת מושב עובדים פורח ומשגשג.

שמו של היישוב לקוח משירת דבורה: "נחל קישון תִּדְרְכֵי נַפְשֵׁי עַז" (ספר שופטים, ה' כ"א), שמלחמתה בסיסרא התרחשה באזור ביקשתי מהמדרוך המחוזי, הלל מלכה, לארגן מפגש לעומק עם קבוצה של יצרני חלב במושב כדי ללמוד על ההיערכות של יצרנים משפחתיים

מדרך עוז בלב העמק

רפת אבישי מחפוד

הרפורמה ברפת

היקף הרפתות וגודלן חייב את אנשי משרד החקלאות להתייחס באופן נקודתי לכמה מושבים, שאם לא כן, הרפורמה הייתה מסתיימת מבלי לטפל כראוי ברפתות אלה.

איצ'ה לידור, מנכ"ל משרד החקלאות, הקים ועדת היגוי מיוחדת לעסוק בבחינת החלופות ליישום הרפורמה במושב, שערב הרפורמה היו בו 46 משקי רפת.

יוחנן מעוז

יוחנן מעוז היה בעבר ראש המועצה האזורית מגידו, ריכז את הוועדה החקלאית של מפעלי העמק ונבחר להיות פרויקטור של הרפורמה במושב.

"הרפתות היו ישנות עם 5 מ"ר לפרה. בגלל הטופוגרפיה, כל תעלות הניקוז היו נשטפות במדרון למרכז היישוב ובקיץ כל שטיפות המכונים זרמו לאותן תעלות, שהפכו מטריד תברואתי של זבובים ויתושים - היה הכרח לבצע טיפול שורש בכל רפתות המושב."

יוחנן ביצע סקר מפורט על מצבם של כל המשקים באפריל 2003 ובבחינת החלופות הרבות, שעמדו בפני הוועדה, סוכם על חלופה של שיקום הרפתות במקום והקמת מתקן מרכזי לזבל - "המסקנה המרכזית של הסקר הייתה שלרוב הרפתנים אין מוטיבציה להקמת שותפות, ואין יכולת להיכנס להשקעה הכרוכה בהקמת רפת חדשה מחוץ ליישוב. התמונה שהצטיירה הייתה, שברוב הרפתות, קיימים מכוני חליבה ברמה סבירה המחברים לרשת הביוב של המושב, ולכן אין הצדקה כלכלית להקמת מכון חדש. רעיון הוצאת הפרות החוצה לא ישים - הן כלכלית והן מקצועית.

לעומת זאת, התגבשה הסכמה רחבה שיש להוציא את הזבל אל מתקן מרכזי מחוץ ליישוב, ולשחרר את המושב ממטרד זה. חשוב לציין שהאגודה התארגנה. הייתה מנהיגות למושב, עשו מכרז וחתמו על הסכם עם מתכנן, **אייד אטרוש**, מדבורייה, והכול היה בצורה מרוכזת - בלי המנהיגות, זה לא היה הולך. הוקמו כמה שותפויות והביצוע הצליח. הרפתות שודרגו וכל הרפורמה התבצעה."

התוצאות

הרפורמה שיפרה את בריאות הציבור. הסככות גדלו והעניקו 18 מ"ר לפרה. כל נחלה השתפרה מאוד בביצועים הכלכליים ורווחת הפרה עלתה פלאות. איכות החלב עלתה מאוד, היה חיסכון בכ"א, הקלטורים שיפרו את הממשק בתוך הרפת.

נכנסנו לצינון ולאורור המרבץ וזה שמר על רמת חלב בחודשי הקיץ, שבעבר הייתה עם נפילות גדולות וכך גם החלבון והשומן. סך ההשקעות ברפורמה היה מעל ל-13 מיליון שקל, קרוב ל-5,000 שקל לפרה ומזה השקיעו הרפתנים, מעל למחצית הסכום.

כיום, מכסת החלב הכוללת של המושב כ-13.5 מיליון ליטר, יש 26 רפתות פעילות ו-31 יצרנים עם שותפויות. 13 יצרנים פרשו ברפורמה וכל מכסתם חולקה בין האחרים. המכסה הגדולה היא 1.150 מיליון ליטר בשותפות והקטנה 350 אלף ליטר. יש כבר רפתנים שהגיעו למכסה המרבית האפשרית 800 אלף ליטר ליצרן.

בכל רפת יש עובד זר שעושה את מרבית החליבות, שכירים אחרים יש

ב-3 רפתות - "הגיל הממוצע של הרפתנים הוא מעל ל-55 ומה שמחזיק אותם הוא העובד הזר שגר בסמוך, עוזר בהמלטות, חולב את כל החליבות - ממש "לב הרפת".

דור המשך - בניי ממשקים נמצאים ב-3-4 משקים בלבד, בעיקר בגלל שאין אפשרות לפרנס שתי משפחות ממכסה אחת - אין מספיק גורמי ייצור שישאירו גם את הבנים והם יוצאים לגור בהרחבה ולעבוד מחוץ למושב. המשתתפים במפגש מרעיפים דברי שבח ותודה ליוחנן על פועלו - "עד שנתיים לפני סיום הרפורמה, לא ידעתי מה לעשות. מינו לנו את יוחנן מעוז כפרויקטור ברפתות, הוא גיבש את עמדת היצרנים ובלעדיו היינו נשארים מאחור. הוא רץ והזיז את כל האישורים ודחף את הרפתנים להתקדם ולהתייעל."

בכל רפת יש עובד זר שעושה את מרבית החליבות, שכירים אחרים יש ב-3 רפתות - "הגיל הממוצע של הרפתנים הוא מעל ל-55 ומה שמחזיק אותם הוא העובד הזר שגר בסמוך, עוזר בהמלטות, חולב את כל החליבות - ממש "לב הרפת"

כולם מסכימים שהפרויקט במדך עוז הוכתר בהצלחה רבה, על אף עלותו הגבוהה. כל הרפתות עושות ביקורת חלב וחברות בספר העדר. בתכנת נעה משתתפים כ-40% ועוד רפתנים נמצאים בתהליך כניסה. עם זאת רמת הרפתנות אינה מספקת ויש לפעול כדי לשפרה ולהביא הישגים נוספים לבעלי הרפת, בהמשך להשקעות הגדולות ברפורמה. חלק מהרפתנים מסתייעים בהדרכה צמודה של **חיים נעימי**, שהיה מנהל הרפת בקיבוץ קליה ואחר כך בהמעפיל. הם מעידים שחיים עושה עבודה טובה וחשובה ותומך ברפתנים בתהליך שיפור מתמשך. יצאנו יחד לסיור בכמה רפתות והמראה אכן מצביע על שינוי דרמטי במבני הרפת ובסביבה שלהם. אמנם הרפתות עדיין בסמוך לבית המגורים והצפיפות גדולה, אך הטיפול והטיפוח נותנים למקום מראה נעים ואסתטי.

וילונות צד - מסמון

אורי טייאר - "הרפתן של מדרך עוז"

"790 ליטר מכסה, רפת חדשה, קרוב ל-3 מ' שקל השקעה. חצר המתנה מוגבהת, גורפי זבל בסככות (בסך הכול יש גורפים ב-5 רפתות). מכון חליבה חדש - 8x8, S.C.R., על פי תכנית מלאה של חברת DeLaval, גם הבטונים היו עפ"י תכניות שלהם. בחודש ספטמבר התנובה הייתה 36 ליטר לנחלת 3.7 שומן 3.25 חלבון, סומטי מעולה בלי מאמץ. היועץ הבכיר הוא הלל מלכה ואחרי ביקורת החלב אני שולח בדיקות למעבדה ולפי הממצאים מטפל."

ברפת אורי טייאר

אבישי מחפוז - היצרן הגדול במושב

אתר חולבות - 128 פרות, חולבות ויבשות, סככה אחת גדולה ונקייה, מאוררים לרווחת הפרות, גורף אוטומטי של הזבל לבור הפרדה ענק שנמצא במרחב הסככה. מכון החליבה נשאר ישן ולכן חליבת 100 פרות נמשכת כ-3 שעות. לוקח אוכל ב- 5:00 בבוקר, פעם ביום, והפרות יוצאות "מהחליבה ישר לאוכל". אבישי לקח את נעימי להדרכה והצליח להתרומם בגרף מרשים, כולל חלב הקיץ.

מטמון אפרים

600 אלף ליטר. 2 חליבות. תאילנדי שגר בסמוך לרפת. "אני מביא אוכל, מקלטר בזמן החליבה וזה עושה מצוין, עובד בנעה, מוציא את הנתונים ומעביר למזריע.

ד"ר מוטי ולדמן הרופא, מגיע פעם בשבוע לביקור ואני מלווה אותו. בעקבות ביקור בכנס המדעי

בירושלים, התקנתי וילונות נגד גשם, הם נשלטים ע"י פיקוד זה עובד יפה (חברת פרויקטים). אני נמצא כל היום בכל התחומים ברפת ומשלים את העובד התאילנדי."

אפרים מטמון

מתקן הזבל

השאלה מה לעשות בנושא טיפול הקצה של שפכי הרפת, העסיקה מאוד את הרפתנים במדרך עוז ואת יוחנן מעוז הפרויקטור. לבסוף נמצא פתרון שהוא די ייחודי ברפתות בישראל - מתקן הזבל (לא מתקן קומפוסט).

"הנחלות בחלקות א' קטנות ומוגבלות והן מונות כ- 5-7 דונם מקסימום, כולל הבית (2 ד'). החשיבה קדימה חייבה למצוא פתרון חלופי לזבל הרפתות. ברפת יש בור הפרדה סטטי למי מכון החליבה, המים עוברים לביוב המרכזי של המושב, לברכות שינוע ומשם למאגר. כאשר המתקן יהיה מחובר לאזור במט"ש נשלם בעבור הטיפול.

הגענו למסקנה שצריך להקים מתקן מרכזי, עשינו בדיקה כלכלית

מתקן הזבל

והקמנו את המתקן על 10 ד' מהם 3.5 דונם מקורים והיתרה שטח פתוח. שכנענו את החברים שלא להקים מאצרת זבל גדולה ליד כל רפת, אלא מתקן מרכזי שצמוד למרכז המזון וחוסך מטרדי ריח וזבובים, כי הוא בחוץ."

בגלל מגבלות מי-התהום נאלצו, בהכוונה של משרדי הממשלה, שלא להקים מאגר תשטיפים והחלופה היא הגג המקורה - בחורף מאחסנים תחת גג ובקיץ שטח פתוח - כך מנעו במושב את ההוצאה בהקמת ברכת תשטיפים וסיכון מי-תהום.

פינוי הזבל נעשה בצורה מרוכזת על ידי השופל של מרכז המזון שבעליו הם גם בעלי הרפת.

המתקן פועל כמו רפת. הגשם הראשון שוטף את המשטח לבור הפרדה סטטי ומשם לביוב. אחרי שהמשטח נקי מי הגשמים זורמים לניקוז הטבעי.

האתר מוגדר ברישיון העסק כאתר לטיפול בזבל בקר, הוא מקבל את הזבל המוצק מהרפתות ללא תשלום.

הפעלת מתקן הזבל נמסרה לקבלן משנה, הוא מטפל בזבל, הופך אותו ומוכר. זה אינו מתקן קומפוסט, אך הוא מחויב לתקנון ולשמור על הכללים.

משטר הרוחות הפוך ליישוב ולכן, כמעט ואין מטרדי ריחות וזבובים ועד היום לא היו תלונות..

עלות מתקן הזבל הייתה בפועל, כפול מהתכנון בגלל הגג המקורה וכך קיבלו הרפתנים רק 25% מענק על ההשקעה במקום 50% והיו רוצים מאוד לפתוח את הרפורמה מחדש כדי להשלים להם את יתרת

ההשקעה הגדולה (4 מיליון שקל השקעה כוללת). ■

מרכז המזון המשותף

הרפתנים במדריך עוז התארגנו באגודה שיתופית חקלאית וקראו לה "עוז דגנים", באגודה חברים 48 רפתנים, כולל אלה שכברו פרשו מהענף ויש להם מרכז מזון משותף, מזה שנים רבות. הם משלמים למושב דמי שכירות ונושאים באחריות המלאה להפעלת מרכז המזון. בעבר מכסת החלב הייתה של האגודה ומרכז המזון חילק תחמיץ לכל הרפתות והם השלימו בתערובת.

רחמים קורש נולד במדריך-עוז ב-62 וגדל בענף הלול.

בשנת 1987 פנתה האגודה לרחמים וביקשו ממנו לנהל מרכז מזון שהיה קיים כ-7 שנים קודם. רחמים התנה את הסכמתו בהליכה ללימודים מקצועיים וכך עברת קורס ניהול מרכזי מזון ברופין, במשך 9 חודשים.

כניסתו של רחמים הצעיר, והתובנות שרכש בלימודיו הביאו לשינוי של כל תפיסת העבודה. הממ"ז שודרג כל הזמן - "התחלנו בייצור ל-700 פרות ל-6 מ' ליטר וכיום יש כ-1,400 חולבות, 900 עגלות - 13.5 מ' ליטר".

שגרת העבודה - ראשון, שלישי וחמישי - מחלקים לחולבות, כולל יבשות ועגלות.

שישי וחגים - מנות כפולות עם חומר משמר. כל חבר מגיע עם העגלה שלו ולוקח את הבליל.

יש מנה אחת לכל החולבות - אין קבוצות של פרות ברפתות ולכן אין קבוצות הזנה. המנה טובה ונותנים בה את כל התוספות. התזונאי הוא יאיר בר ממילובר. אחת לשבוע עושים בדיקה של הבלילים והמזונות ומקבלים תוצאות מעבדה. לממ"ז יש 7 חברי הנהלה מקרב החברים והיא תומכת ומסייעת בקידום הממ"ז. אין רווחים ועל העלויות מתחלקות על מספר המנות שהחברים קונים.

רחמים במרכז מזון

הממ"ז מאוד נוח לרפתנים ואנחנו קשובים לדרישות שלהם. הממ"ז נותן גם שירות של פינוי זבל על ידי השופל, לפי מחיר לשעה - לאחר גמר חלוקת האוכל הוא מחליף כף ונוסע לרפתות "אחרי הרפורמה זה נוח מאוד ומאז שנכנסה שיטת הקלטור, יש פחות התעסקות עם זבל וזה מקל מאוד על החיים".

תלונות עיקריות - ירידות בחלב, שלשולים, ירידה באכילה.

שירותי מידע והדרכה - לקחנו מדריך, חיים נעימי, שעובר ברפתות הממוחשבות. הוא שולח סיכום מפגש ואני מעודכן עם הבעיות של הרפת. בהתחלה היה מפגש אחד בחודש וכיום זה עבר למפגש ב-3 חודשים. אני רואה שיפור, אנשים מבצעים את ההנחיות.

ביטוח חבות מוצר - יש למקרי קטסטרופה (מעל \$2,500).

חומרי גלם - עובדים עם יבואנים ומכוני תערובת, לכל קנייה מקבלים הצעת מחיר. משתמש מעט בחומרי לוואי, בעונה לוקח קליפות הדר.

מזונות גסים - כל כמות שיש לשטחים ביישוב - 5,000 ד' מתוכם שטחי תחמיץ ושחת למרכז מזון והיתרה מגיעה מבחוץ. הזיכוי לחברים עפ"י מחירי שוק של דף כחול לרפתנים. החיוב למנה על פי העלויות.

השקעות - בתחשיב יש מחיר לכלים וציוד כולל פחת להחלפת שופל ועגלות. יש רזרבות בחשבון ומהם משקיעים בפיתוח.

מה הם החסרונות והיתרונות של מרכז מזון קטן ל-30 לקוחות שהם גם הבעלים?

"האנשים נכנסו לחובות גדולים ברפורמה, כולל חובות לממ"ז. גם ההשקעה במתקן הזבל שולמה מתוך החזרים של הממ"ז.

כדי להקל על התזרים, עברנו לשיטה של קניית תחמיצים כל השנה ופרסנו את התשלומים. פחות חיטה בעונה, שני קצירים של תירס.

כמו-כן, עם כל ספקי החציר פרסנו את האשראי מעבר למקובל.

הסיכון של ממ"ז קטן הוא עם החברים שחייבים, כל הזמן צריך להיות עם היד על דופק הגבייה. בסך הכול הגבייה טובה וצריך לפתור את בעיית החובות הישנים.

המנה שלנו עולה קצת יותר מהמנות של מרכזי המזון האחרים - אם מרכזי מזון גדולים ייכנסו לתוך המושב ויציעו מחירים זולים, יוכלו לסכן את הממ"ז. זה לא קורה כי החברים נותנים אמון בממ"ז ולא מתפתים להצעות מבחוץ. יש 2 רפתנים שלא מקבלים מהמרכז שלנו.

מרכז המזון הוא הלב של הרפתות במושב. בעתיד ניתן את השירות בבית פעמיים ביום. ■

קניתי מכסות ברפורמה ועליתי מ-320 ל-790.

מדריך עוז היה מושב חקלאי שחי על מגוון פעילויות חקלאיות של המשק המעורב, כמו מושבים רבים, גם שם יש שינויים רבים בתעסוקת חברי המושב - פחות חקלאות ויותר עבודת חוץ, פחות רפתנים ומכסת חלב גדולה יותר ליצרן, פחות בנים ויותר עובדים זרים. הרפורמה "הצילה" את הרפת במושב ושדרגה אותה עד מאוד, הרפתנים משקיעים הרבה בעבודת השלמה לעובד הזר ומצליחים להחזיר את ההשקעות הגדולות ואף להתפרנס מעבודתם ברפת.

אך מי יהיה הדור הבא ברפת? ■

מה אתה מייצע לבן הצעיר שלך לאחר שחרורו מהצבא?

לבן שלי אני מייצע לקחת חופש אחרי הצבא, ללמוד כל תחום ותמיד תהיה לו האופציה. הוא יודע שהוא "הבן הממשיך", גם בשירות הצבאי הוא עוזר בעדר הבקר לבשר והוא אוהב את העבודה.

בשנתיים האחרונות חרגתי בחלב, על פי בקשת המוסדות - 120 אלף ב-2007, ו-35 אלף ליטר ב-2008.

בשנתיים האלו הצלחתי להחזיר חובות והרגשתי שברפת אפשר להתפרנס. רוב ההשקעה מהלוואות ודי קשה להחזיר.

הרפורמה מגיעה פעם בחיים והשתדלתי למצות את המרב האפשרי.